

22. Качан О.О. Банківське право: Навч. посібник. — К.: Юрінком Інтер, 2000. — С. 37—38;
23. Костюченко О.А. Банківське право: Підручник. — 3-е вид. — К.: А.С.К., 2003. — С. 52—61;
24. Національний банк і грошово-кредитна політика: Підручник /За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза. — К.: КНЕУ, 1999. — С. 11—13
25. Пасічник В.В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення // Банківське право України / Під заг. ред. А.О. Селіванова. — К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2000. — С. 238
26. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: Навч. посібник. — Тернопіль: Карт-бланш, 2002. — С. 174
27. Міщенко В.І., Кротюк В.Л. Центральні банки: організаційно-правові засади. — К.: Т-во “Знання”, 2004. — С. 282
28. Шадрик Ф. Цілі і завдання банківського нагляду // Вісник НБУ. — 1995. - №1
29. Степаненко А.І. Банківський нагляд в Україні: проблеми і шляхи їх вирішення // Банківська справа. — 1996. - №5
30. Горячек І. Ключові принципи банківського нагляду // Вісник НБУ. — 1999. - №5
31. Сухов М. И. Банковский надзор: общэкономические аспекты. // Деньги и кредит. - №8. — 2000
32. Хохленкова М. А. Банк Россиикак орган банковского регулирования и надзора. // Банковское дело. — №8. — 2002. — С. 11-15
33. Суржинський М. Поняття і сутність банківського регулювання та банківського нагляду в Україні // Юридичний журнал. — 2004. - №4
34. Максимов М.В. Особенности правового регулирования контроля и надзора в сфере банковской деятельности в Российской Федерации // Дис. канд. юрид. наук /Академия налоговой полиции. — М., 2002.
35. Котова В.Г. Денежно-кредитная политика и независимость центрального банка // <http://www.eeg.ru/PUBLICATIONS/p03.html>.
36. Кротюк В.Л. Становлення і перспективи розвитку банківського нагляду в Україні // Вісник НБУ. — 2001. - №7. — С. 2-6

УДК 340.1

СИСТЕМНЕ ТЛУМАЧЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Котенко М.В.

*(асистент кафедри інтелектуальної власності юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних
наук)*

***Анотація.** Аналізуються особливості та значення системного способу тлумачення для діяльності Конституційного Суду України. Акцентовано увагу щодо ролі системного тлумачення в правоінтерпретаційній діяльності Конституційного Суду України та окремих рекомендаціях щодо її вдосконалення.*

***Ключові слова:** Конституційний Суд України, судова практика, тлумачення, системний спосіб, правоінтерпретаційна діяльність.*

***Аннотация.** Анализируются особенности и значение системного толкования для деятельности Конституционного Суда Украины. Внимание акцентировано на роли системного толкования в правоинтерпретационной деятельности Конституционного Суда Украины и отдельных рекомендациях по ее усовершенствованию.*

***Ключевые слова:** Конституционный Суд Украины, судебная практика, толкование, системный способ, правоинтерпретационная деятельность.*

In the article author analyses the characteristics and value of the systematic interpretation for the activity of The Constitutional Court of Ukraine. The attention is focused on the role of a systematic interpretation in the law interpretative activity of The Constitutional Court of Ukraine and recommendations for its improvement.

***Keywords:** Constitutional Court of Ukraine, court practice, interpretation, systematic method, law interpretative activity.*

В сучасних умовах реформування правової системи України, розбудови її державності, розвитку інститутів громадянського суспільства як ніколи гостро постає проблема підвищення рівня якості тлумачення правових норм. Якість тлумачення правових норм, в свою чергу, безпосередньо залежить від системи способів тлумачення, що надають можливість всебічно, ґрунтовно та об'єктивно з'ясувати зміст і смисл правових норм та в подальшому їх роз'яснити. Виходячи з того, що право є системним явищем, ключову роль в процесі тлумачення правових норм відіграють ті способи тлумачення, основу яких складають системні характеристики права та надають змогу проаналізувати його як елемент загальної системи – системи права. З огляду на це, системний спосіб тлумачення правових норм займає центральне місце в системі способів тлумачення, забезпечуючи можливість розкрити зміст і смисл правової норми, виходячи з системних характеристик права.

Системний спосіб тлумачення правових норм недоцільно розглядати виключно в теоретико-правовому або практичному плані, оскільки ці аспекти є взаємопов'язаними між собою та обумовлені загальними засадами взаємодії юридичної науки і практики. Така взаємодія сьогодні зводиться до того, що теоретичні дослідження повинні задовольняти потреби практики, базуватися на її матеріалах, а практика, у свою чергу, - спиратися на науково обґрунтовані рекомендації і висновки.

Стан наукового дослідження системного способу тлумачення правових норм як правового явища характеризується міждисциплінарністю такого вивчення, що обумовлюється складністю самого явища та можливістю його прояву в різноманітних сферах правового регулювання суспільних відносин. Окремі аспекти системного способу тлумачення як явища теоретико-правового плану досліджувались С. Алексєєвим, С. Бобровник, Ю. Власовим, С. Гусарєвим, Н. Дворниковим, Ж. Дзейко, О. Зайчуком, М. Козюброю, В. О. Котюком, О. Мурашиним, П. Недбайлом, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, П. Рабіновичем, О. Скакун, Ю. Шемшученком та іншими.

Оскільки проблематика тлумачення норм права має міждисциплінарний характер наукового дослідження, це зумовило плюралістичний, в певній мірі різновекторний характер розвитку наукових поглядів на проблематику поняття, сутності, природи, значення, системного способу тлумачення норм права. Тому наукове дослідження системного способу тлумачення правових норм як явища теоретико-правового плану має актуальний характер, що повинне забезпечити переосмислення теоретико-правових аспектів тлумачення норм прав, результати якого відіграють методологічний та системоутворюючий характер для подальшого дослідження тлумачення норм права на теоретико-правовому та галузевому рівнях юридичної науки.

Метою цієї публікації є визначення системного способу тлумачення правових норм в судовій практиці Конституційним Судом України.

Тлумачення правових норм, в тому числі і з використанням системного способу, є правовим явищем не лише теоретико-правового плану, але і практичного, оскільки фактично становить зміст самостійного напрямку юридичної діяльності – правоінтерпретаційного. Дослідження системного способу тлумачення правових норм лише в теоретико-правовому аспекті буде неповним, якщо не встановити і не проаналізувати практичні аспекти цього явища на прикладі роботи тих або інших органів державної влади. Найбільш цікавою та багатопроивною з наукової точки зору є правоінтерпретаційна діяльність судових органів влади, особливістю якої є тлумачення правових норм з метою їх подальшого застосування.

Встановлення особливостей здійснення системного тлумачення в Україні на прикладі практики діяльності Конституційного Суду України та системи судів загальної юрисдикції, надало змогу визначити стан системного тлумачення в діяльності судових органів, виявити недоліки здійснення такого системного тлумачення, а також виокремити напрями вдосконалення практики здійснення системного тлумачення в Україні.

Конституційний Суд як суб'єкт правоінтерпретаційної діяльності наділяється відповідними правотлумачними повноваженнями в силу ролі та значення Конституції держави як Основного закону та законодавчих актів, які регулюють найважливіші суспільні відносини.

В юридичній літературі підкреслюється складність та багатоаспектність норм і положень конституції і тих законів, тлумачення яких здійснює Конституційний Суд, що зумовлює необхідність вироблення системи способів тлумачення та виокремлення відповідних видів тлумачення, котрі забезпечать всесторонність та комплексність з'ясування змісту цих норм та приписів, а також повну відображеність волі суб'єкта, котрий прийняв (схвалив) конституційний акт, в результатах такого тлумачення. На підставі аналізу практики правоінтерпретаційної діяльності органів конституційної юрисдикції та стану наукової розробки питань тлумачення норм права Конституційним судом, приходимо до справедливого висновку про те, що на сьогодні правова доктрина не виробила однозначного підходу до характеристики способів тлумачення, що застосовуються Конституційним судом. Зокрема мова іде про буквальне тлумачення, розширене та обмежене тлумачення, використання граматичного, логічного, системного, історико-політичного та телеологічного способів тлумачення [1, с. 11].

Кожен з наведених способів має свою специфіку (об'єкт, предмет, правила, прийоми дослідження), а використання кожного з них дозволяє розкрити окремі аспекти

норми, яка тлумачиться. При цьому комплексне застосування виділених способів тлумачення дозволяє найбільш повно визначити зміст правового припису [2, с. 19]. З огляду на це відзначаємо, що застосування системного способу тлумачення у виключному порядку, тобто без застосування інших способів тлумачення, не завжди є виправданим, оскільки таке тлумачення не зможе повноцінно забезпечити всесторонність інтерпретації норми права. Це підтверджує і практика діяльності Конституційного Суду України.

Відповідно до Конституції України, Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України (ч. 2 ст. 147) [3]. Ст. 150 Конституції України в якості повноважень Конституційного Суду України визначає:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Автономної Республіки Крим. Ці питання розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як сорока п'яти народних депутатів; Верховного Суду України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Окрім того, ст. 151 Конституції України закріплює за Конституційним Судом повноваження, які стосуються наступного:

1) за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість (ч. 1 ст. 151 Конституції України);

2) за зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України дає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (ч. 2 ст. 151 Конституції України).

Таким чином, Конституцією України за Конституційним Судом України закріплені ті повноваження, які характеризують його як орган конституційної юрисдикції. В частині застосування системного способу тлумачення в діяльності Конституційного Суду України, слід зазначити, що безпосередньо умови та порядок застосування цього способу в законодавстві України не регламентовано, проте Конституцією України встановлено повноваження Конституційного Суду України загального плану щодо здійснення «офіційного тлумачення Конституції України та законів України». Такий підхід законодавця до правового регулювання повноважень Конституційного Суду України надав можливість останньому використовувати будь-який спосіб тлумачення правових норм в процесі здійснення такого тлумачення, в тому числі і системного способу.

З позиції правил законодавчої техніки викладення змісту цього положення Конституції України викликає певні зауваження. Справа в тому, що в даному випадку мова іде про здійснення офіційного тлумачення всієї Конституції України та законів України, в той же час практика офіційного тлумачення, що здійснювалась Конституційним Судом України, свідчить про те, що тлумачення, як правило, стосується окремого положення або декількох положень Конституції України та/або того чи іншого Закону України. Так само мова іде про тлумачення Конституції України та законів України як цілісних документів, хоча, як ми прийшли до висновку, тлумачення стосується правових норм, які закріплені в тому або іншому нормативно-правовому акті, нормативному договорі тощо. Проте, взагалі ми не відкидаємо можливість Конституційного Суду України здійснювати тлумачення конституції України або певного закону України в цілому як самостійного нормативно-правового акту. Також, слід відзначити і те, що здійснення Конституційним Судом України офіційного тлумачення Конституції України та законів України, що закріплено в Конституції України, підкреслює саме офіційний статус тих актів тлумачення, які приймаються Конституційним Судом

України, однак це не виключає того, що при здійсненні інших повноважень Конституційний Суд України не здійснює тлумачення положень Конституції України і законів України. Навпаки, тлумачення положень Конституції України та законів України, як правило, здійснюється при вирішенні питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Автономної Республіки Крим, а також за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України при наданні висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість. На нашу думку, здійснення цих повноважень Конституційним Судом України неможливе без здійснення тлумачення правових норм, ключове місце в якому займає системний спосіб тлумачення, що надає змогу:

- по-перше, шляхом встановлення зв'язку між відповідним положенням (положеннями) Конституції України та положенням (положеннями) законів, інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Автономної Республіки Крим, щодо яких здійснюється перевірка на відповідність положенням Конституції, їх аналізу та формулювання обґрунтованого висновку, з'ясувати його відповідність або невідповідність Конституції України;

- по-друге, шляхом встановлення зв'язку між відповідним положенням (положеннями) Конституції України та положенням (положеннями) чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, щодо яких здійснюється перевірка на відповідність положенням Конституції, їх аналізу та формулювання обґрунтованого висновку, з'ясувати його відповідність або невідповідність Конституції України.

Протягом всього періоду діяльності Конституційного Суду України станом на 10 червня 2013 року Конституційним Судом України було прийнято 1080 актів, серед яких рішення - 302 шт., з яких 140 рішень, які безпосередньо стосуються офіційного тлумачення того або іншого положення (декількох положень) Конституції та законів України. Однак, слід зауважити, що здійснюючи інші види діяльності, зокрема діяльність щодо вирішення питання про конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Конституційний Суд України у змісті своїх Рішень вказує на те, що в процесі розгляду конституційного звернення або подання, конституційний Суд здійснив тлумачення того або іншого положення Конституції України або закону України, в тому числі і із застосуванням системного способу [4; 5; 6; 7] тощо.

В рішеннях Конституційного Суду України, які стосуються офіційного тлумачення Конституції та законів України, у їх описовій та мотивувальній частинах містяться окремі посилання на ті способи тлумачення права, які ним застосовані, зокрема: логіко-граматичний спосіб тлумачення, граматичний спосіб тлумачення, історичний спосіб тлумачення, логічний спосіб, телеологічний спосіб тлумачення.

Зазначені способи тлумачення, котрі застосовані Конституційним Судом України, як правило, використовувались у їх поєднанні між собою, що надало змогу всесторонньо встановити зміст тих положень, які тлумачаться. Комбінація цих способів тлумачення залежить від розсуду суддів Конституційного Суду України, при чому в частинах окремих Рішень Конституційного Суду України, де викладена Окрема думка, суддями висловлюються власні міркування щодо застосування того або іншого способу тлумачення, на підставі чого обґрунтовується власне бачення змісту офіційного тлумачення того або іншого положення Конституції або законів України.

На підставі аналізу рішень Конституційного Суду України, в яких здійснено тлумачення положень Конституції та законів України, ми встановили, що питома вага логічного, граматичного, телеологічного та історичного способів тлумачення, які були застосовані Конституційним Судом України в процесі здійснення офіційного тлумачення є відносно невелика (біля 20% від загальної кількості рішень, що прийняті Конституційним Судом України станом на 10 червня 2013 року). Чого не скажеш про рішення Конституційного Суду України, в яких «акцент» зроблено на використання системного способу тлумачення правових норм. Окремо слід звернути увагу на практику застосування системного способу тлумачення правових норм у практиці Конституційного Суду України. Практика діяльності Конституційного Суду України доводить той факт, що застосування системного способу тлумачення правових норм є досить поширеним. Серед всіх актів, які прийняті Конституційним Судом України, у 105 актах (станом на 10 червня 2013 року) вказується на те, що Судом було застосовано системний спосіб тлумачення. Тут так само можемо зазначити про те, що відсутність чіткого посилання у змісті акту Конституційного Суду України про застосування системного способу тлумачення правових норм, не виключає факт застосування вказаного способу в якості допоміжного засобу для здійснення Конституційним Судом України іншої (окрім правоінтерпретаційної) діяльності [4; 8; 9].

Аналізуючи зміст актів офіційного тлумачення Конституції та законів України, де застосовано системний спосіб тлумачення, ми прийшли до висновку, що умови та порядок застосування системного способу тлумачення норм права в практиці діяльності Конституційного Суду України має досить неоднозначний та неусталений характер. Тому вважаємо за доцільне узагальнити існуючу практику правоінтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України, де застосовано системний спосіб тлумачення. Таке узагальнення спробуємо провести, засновуючись на результатах групування зв'язків між нормами права, які мають бути враховані в процесі тлумачення правових норм. Насамперед слід вказати на те, що всі акти офіційного тлумачення, прийняті Конституційним Судом України, можливо поділити на:

- ті, котрі у своїй назві зазначають факт застосування системного способу тлумачення, який становить основу для здійснення офіційного тлумачення [10; 11; 12]. Аналізуючи зміст цих рішень Конституційного Суду України, ми прийшли до висновку, що таке формулювання назви самого рішення Суду із посиланням на те, що застосовано системний спосіб тлумачення зумовлено тим, що інші способи тлумачення правових норм при тлумаченні відповідних положень Конституції або законів України не застосовувались. Знову ж, такий вибір системного способу тлумачення правових норм залишається на розсуд суддів Конституційного Суду України;

- ті, котрі у своїй назві не зазначають факт застосування системного способу тлумачення, проте у змісті самого рішення цей спосіб визнано як основний або один зі способів тлумачення, котрий був застосований [13; 14; 10; 15; 4] тощо. Аналізуючи зміст цих рішень Конституційного Суду України ми прийшли до висновку, що таке формулювання назви самого рішення Суду без посилання на те, що застосовано системний спосіб тлумачення, зумовлено тим, що цей спосіб тлумачення правових норм використано разом з іншими способами тлумачення, або він застосований епізодично, для вирішення окремих питань (наприклад, тлумачення суміжних правових положень) в процесі здійснення тлумачення відповідного положення Конституції або законів України. Знову ж, такий вибір способів тлумачення правових норм та порядку їх застосування залишається на розсуд суддів Конституційного Суду України.

Окрім того, рішення Конституційного Суду України, в яких зазначено про застосування системного способу тлумачення правових норм, мають більш поширений характер порівняно з попередніми рішеннями. Це, на нашу думку, зумовлено складністю системи права та системи законодавства України, які мають на сьогодні тенденцію до ускладнення та розгалуження. Так само слід звернути увагу на певну термінологічну

невизначеність, яка є присутня в актах офіційного тлумачення Конституції та законів України, що здійснюється Конституційним Судом України. Зокрема у змісті рішень Конституційного Суду України вживаються такі поняття як системний аналіз [16; 13; 17]; визначення системних зв'язків [10; 11], системний спосіб тлумачення [18; 19] тощо.

Ми навели найбільш типові приклади системного способу тлумачення в практиці роботи Конституційного Суду України, що відображає його особливий статус як суб'єкту конституційної юрисдикції. Незважаючи на відсутність належного правового регулювання порядку застосування способів тлумачення правових норм, необхідного методичного та інформаційного забезпечення офіційного тлумачення, котре здійснюється Конституційним Судом України, слід відзначити, що: (1) практика правотлумачної діяльності Конституційного Суду України доводить, що вибір кола способів тлумачення правових норм та їх безпосереднє застосування залежить від особливості питань, які надаються на вирішення Конституційному Суду України, та залишається на розсуд суддів Конституційного Суду України; (2) застосування того або іншого способу тлумачення правових норм у практиці Конституційного Суду України засновується на доктринальних засадах та традиційній практиці тлумачення, яка склалася за роки функціонування Конституційного Суду України; (3) офіційне тлумачення положень Конституції та законів України Конституційним Судом України здійснюється як безпосередньо, шляхом проведення правотлумачної діяльності, або опосередковано - при здійсненні інших своїх повноважень, де офіційне тлумачення тих або інших положень Конституції або законів України, виконує допоміжну роль, що забезпечує реалізацію інших своїх повноважень; (4) в цілому у змісті актів Конституційного Суду України, що стосуються офіційного тлумачення положень Конституції і законів України, Конституційним Судом України, як правило, детально розкрито причини обрання способів тлумачення правових норм, обґрунтовуються особливості поєднання того чи іншого способу тлумачення норм права, розкривається порядок застосування відповідного способу тлумачення правових норм, визначається його роль у змісті сформульованого висновку, що є частиною Рішення Конституційного Суду України; (5) офіційне тлумачення положень Конституції та законів України оформлюється Конституційним Судом України у вигляді відповідних Рішень, які мають офіційний характер та набувають в подальшому загальнообов'язковий статус; (6) особливостями застосування системного способу тлумачення правових норм в практиці правоінтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України є наступні: (а) всі акти офіційного тлумачення, прийняті Конституційним Судом України, в яких застосовано системний спосіб тлумачення правових норм можливо поділити на: ті, котрі у своїй назві зазначають факт застосування системного способу тлумачення, який становить основу для здійснення офіційного тлумачення, та ті, котрі у своїй назві не зазначають факт застосування системного способу тлумачення, проте у змісті самого рішення цей спосіб визнано як основний або один зі способів тлумачення, котрий був застосований; (б) системний спосіб тлумачення правових норм в правоінтерпретаційній діяльності Конституційного Суду України має найбільш поширений характер порівняно з іншими способами тлумачення правових норм, що викликано самим фактом системності права і законодавства як такого, що потребує застосування системного способу тлумачення правових норм в процесі їх тлумачення; (в) слід звернути увагу на певну термінологічну невизначеність, яка є присутня в актах офіційного тлумачення Конституції та законів України, що здійснюється Конституційним Судом України. Зокрема у змісті рішень Конституційного Суду України вживаються такі поняття як системний аналіз, системний спосіб тлумачення, офіційне тлумачення положень у їх системному зв'язку; (г) узагальнюючи практику правоінтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України, де застосовано системний спосіб тлумачення правових норм, встановлено, що в роботі Конституційного Суду України враховуються наступні види зв'язків між нормами права: зв'язки між нормами права одного інституту (субінституту) права, що стосуються регулювання суспільних відносин одного виду; зв'язки між нормами права однієї галузі

(підгалузі) права, які регламентують суспільні відносини певної сфери; зв'язки між нормами права різних інститутів (субінститутів), галузей (підгалузей) права, які регулюють різноманітні суспільні відносини; зв'язки між нормами права, які закріплені в одному нормативно-правовому акті або в нормативно-правових актах однакової юридичної сили; зв'язки між нормами міжнародного та національного права; зв'язки між матеріальними нормами права, якими встановлюються права та обов'язки суб'єкта права; зв'язки між процесуальними та матеріальними нормами права; зв'язки норми права з нормою, що змінює або доповнює її; зв'язки норми права з нормою-принципом; зв'язки норми права з декларативною-нормою; зв'язки норми права з дефінітивною нормою; зв'язки норм права, одна з яких має колізійний характер; зв'язки норми права з нормою, до якої відсилає норма права, що тлумачиться, коли елементи правової норми не розкриваються повністю в одній статті, а дається посилання на інші статті цього ж нормативного акту; зв'язки норми права з нормою, яка конкретизує норму права, що тлумачиться, котра розміщена у положеннях інших нормативних актів.

Хотілось би надати і окремі рекомендації щодо вдосконалення правоінтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України в контексті застосування системного способу тлумачення правових норм. По-перше, доцільно було би вдосконалити правове регулювання правоінтерпретаційної діяльності, зокрема привести у відповідність до норм Конституції України та узгодити між собою зміст ст. 13, 61, 62 Закону України «Про Конституційний Суд України»; по-друге, не допускати термінологічну невизначеність, яка є присутня в актах офіційного тлумачення Конституції та законів України, що здійснюється Конституційним Судом України; по-третє, вважаємо за доцільне вдосконалити зміст Рішень Конституційного Суду України, зокрема у вступній частині Рішень Конституційного Суду України, де вживається системний спосіб тлумачення, обов'язково вказувати про застосування саме системного способу тлумачення; у назві цих Рішень зазначати про офіційне тлумачення тих або інших положень у системному зв'язку між ними; в описовій частині рішення вказувати про зміст такого системного зв'язку між положеннями, які тлумачаться; в заключній частині Рішень вказувати про результати офіційного тлумачення положень законодавчих актів у їх зв'язку між собою; по-четверте, покласти на Конституційний Суд України обов'язок застосування системного способу тлумачення правових норм при застосуванні будь-яких інших способів тлумачення у їх поєднанні та закріпити цей обов'язок на правовому рівні; по-п'яте, посилити науково-інформаційне забезпечення діяльності Конституційного Суду України в частині узагальнення практики застосування системного способу тлумачення правових норм.

Враховуючи вищевикладене та беручи за основу повноваження Конституційного Суду України, вважаємо, що його роль системного тлумачення Конституційного Суду в правоінтерпретаційній діяльності полягає в наступному:

1) конституційна роль, що пов'язана із закріпленням за Конституційним Судом України виключних повноважень щодо здійснення офіційного тлумачення Конституції України та законів України;

2) офіційно-нормативна роль, яка полягає в тому, що правоінтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України здійснюється офіційно відповідно до чинного законодавства України, а сам акт тлумачення, що приймається Конституційним Судом України, наділений офіційним статусом, має загальнообов'язковий формально визначений характер;

3) орієнтаційна роль, змістом якої є вплив положень актів тлумачення Конституційного Суду України на юридичну практику в Україні, правову свідомість та правову культуру суспільства і його громадян;

4) пізнавально-роз'яснювальна роль, котра полягає у з'ясуванні змісту і смислу норм Конституції України та законів України, а також у їх роз'ясненні у вигляді відповідних актів тлумачення;

5) ціннісна роль, яка надає змогу акумулювати ціннісні орієнтири права як соціокультурного явища, їх переосмислити та здійснити тлумачення правових норм в контексті їх співвіднесення з відповідними ціннісними орієнтирами права;

6) гуманістична роль, що полягає у забезпеченні прав і свобод людини при з'ясуванні та роз'ясненні змісту і смислу норм права, котрі тлумачаться;

7) системоутворююча роль, змістом якої є здійснення тлумачення Конституції України та законів України в контексті єдності правових норм, які в них закріплені, де результати тлумачення матимуть загальнообов'язковий характер для подальшої правотлумачної та правозастосовної діяльності, яка здійснюється іншими суб'єктами права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Худолей К. М. Толкование Конституции и уставов субъектов РФ Конституционными (Уставными) судами: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / К. М. Худолей. – Тюмень, 2007. – 24 с.
2. Долголенко Т. Н. Аксиологический и формально-юридический смысл толкования права: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Т. Н. Долголенко. – Казань, 2012. – 227 с.
3. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року // [Електронний ресурс] режим доступу // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України \(конституційності\) частини першої статті 202 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», у редакції Закону України «Про внесення зміни до Регламенту Верховної Ради України» \(справа про законодавчу ініціативу\) від 30.05.2012 року № 12-рп/2012 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-12?nreg=v012p710-12&find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC%ED+%F1%EF%EE%F1&x=10&y=7#w11>](#)
5. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України \(конституційності\) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України від 13.12.2011 року № 17-рп/2011 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-11/page2?text=%F2%EB%F3%EC%E0%F7%E5%ED%ED+%F1%F2%E5%EC%ED+%EA%EE%EB%B3%E7#w31>](#)
6. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України \(справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів\) від 09.02.1999 року № 1-7/99 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99/paran54#n54>](#)
7. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України \(конституційності\) окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України, законів України «Про Вищу раду юстиції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 16.06.2011 року № 5-рп/2011 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-11>](#)
8. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України \(конституційності\) пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 13.03.2012 року № 6-рп/2012 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-12?nreg=v006p710-12&find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC%ED+%F1%EF%EE%F1&x=11&y=4#w12>](#)
9. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України \(конституційності\) положень статті 1, частини першої статті 7, статей 8, 9, 10, частини четвертої статті 14, статті 17, частини першої статті 20, частини третьої статті 29 Закону України «Про прокуратуру» \(справа про повноваження прокуратури відповідно до пункту 9 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України\) від 10.09.2008 року № 15-рп/2008 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-08?find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC%ED+%F1%EF%EE%F1&x=11&y=10#w12>](#)
10. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини п'ятої статті 127 Конституції України у системному зв'язку з частиною третьою цієї статті, статті 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 12.06.2013 року № 4-рп/2013 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>](#)
11. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25.01.2012 року № 3-рп/2012 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12>](#)
12. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення частини восьмої статті 83 Конституції України у системному зв'язку з положеннями частин шостої, сьомої статті 83, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України від 28.04.2009 року № 8-рп/2009 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>](#)
13. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України \(справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби\) від 18.04.2012 року № 10-рп/2012 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>](#)
14. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії „Харківобленерго“ щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» від 26.06.2013 року № 5-рп/2013 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>](#)
15. [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю „Ліхтнер Бетон Львів“ щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 58, частини першої статті 64 Закону України «Про господарські товариства» від 05.02.2013 року № 1-рп/2013 \[Електронний ресурс\] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>](#)

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 року № 2-рп/2012 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p71012?nreg=v002p71012&find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC%ED+%F2%EB%F3%EC%E0%F7&x=7&y=2#w13>

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо офіційного тлумачення поняття «щомісячне довгочасне грошове утримання», що міститься у підпункті "е" підпункту 165.1.1 пункту 165.1 статті 165 Податкового кодексу України від 14.12.2011 року № 18-рп/2011 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-11?nreg=v018p71011&find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC%ED+%F2%EB%F3%EC%E0%F7&x=3&y=3#w12>

18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) від 16.04.2008 року № 6-рп/2008 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08>

19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України) від 01.04.2008 року № 4-рп/2008 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-08>

СОЦІОЛОГО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЛІСІВ

Лапчак І.
(юрист)

Анотація. Автор розглядає поняття та соціолого-правовий зміст принципів державного контролю у галузі використання та охорони лісів. В основі діяльності у галузі контролю за охороною та використанням лісів – екологічна функція держави, обумовлена соціальним запитом суспільства на збереження природних ресурсів для нинішніх та майбутніх поколінь людей.

Ключові слова: екологічне законодавство, лісове законодавство, державний екологічний контроль, принципи державного екологічного контролю, державний контроль за охороною та використанням лісів, принципи державного контролю за охороною та використанням лісів.

Аннотація. Автор рассматривает понятие и социолого-правовое содержание принципов государственного контроля в области использования и охраны лесов. В основе этой деятельности необходимость реализации экологической функции государства, обусловленная социальным запросом общества на сохранения природных ресурсов для нынешних и грядущих поколений людей.

Ключевые слова: экологическое законодательство, лесное законодательство, государственный экологический контроль, принципы государственного экологического контроля, государственный контроль в области использования и охраны лесов, принципы государственного контроля в области использования и охраны лесов.

Annotation: Covering the principles of environmental law as a whole and of forest law particularly, is naturally considered as a promising line of research in both epistemological (scientific theory), and practical (legal) aspects. Thus, the problem of state control over the forests' use and protection principles has received some coverage in the study of forest law. Principles of control over the use and protection of forests, as a kind of legal principles, are characterized by specificity, which is determined by the content of forest law. However, these principles are self-important. They exist and operate independently on their expression in the law, although they may be expressed in the rules directly. In the study of the content and features of the principles of state control over the use and protection of forests one should also consider the basic principles of state supervision (control), which are legally defined in Article 3 of the Law of Ukraine "On the Fundamentals of State Supervision (Control) in Economic Activities". We propose to understand the principles of state control over the use and protection of forests as scientifically based, fixed directly in legislation or derived from the content of legislation main provisions that are characterized by versatility, general significance, and the highest imperative value. They ensure efficiency to identify key features and activities of public authorities vested with competence in organizing and conducting compliance audits of existing forest legislation of Ukraine by individuals or legal entities. General principles of such control include the rule of law; justice; rule of legislation; democracy; humanism; transparency; objectivity; professionalism; consistency; universality; planning; independence of supervisory authorities; centralism; scholarship; responsibility; compliance of enforcement measures applicable to offenders; completeness; efficiency and effectiveness. Specific principles include: preservation and enhancement of ecological potential of forests as a part of the national wealth that is under the special state protection; sustainable forest development fund securement; priority of environmental safety over economic interests in the use of forest resources; autonomous monitoring inadmissibility of combining the functions of forest management and control functions over the state-owned forests; completeness of the damages caused to the environment due to violations of forest legislation of Ukraine; combining measures of economic incentives and responsibility in the use and protection of forests. It should also be noted that the principles of legislative strengthening of the state control over the use and protection of forests will, in our view, optimize the legislative regulation of this type of state environmental control in general, make the system of legal regulation more coherent and thought-out.

З утворенням незалежної Української держави виникла об'єктивна потреба унормувати особливості здійснення державної політики щодо природних ресурсів, розташованих у межах території держави. Адже успішний економічний розвиток держави та вирішення її соціальних завдань багато в чому залежать від наявного природоресурсного потенціалу, який має бути якнайповніше задіяний у сучасних умовах, та ефективного його використання. До числа відповідних природних ресурсів, як відомо, належать ліси як особливий вид природних ресурсів, що чи на найдавніше використовується людством і які "посідають одне з чільних місць в ресурсній базі економіки України" [7, 6], є одним з важливих об'єктів правового регулювання [26].